

Μπακιρτζής, Κ., & Σλαυκίδης, Γ. (2019). Η εμπύχωση ομάδων και οι εφαρμογές της. Στο Θ. Ράπτης & Δ. Κόνιαρη (Επιμ.), *Μουσική Εκπαίδευση και Κοινωνία: νέες προκλήσεις, νέοι προσανατολισμοί. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Ε.Μ.Ε.* (σσ. 533–541). Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε.

Η εμπύχωση ομάδων και οι εφαρμογές της

Κώστας Μπακιρτζής

Κλινικός - κοινωνικός ψυχολόγος, ψυχοπαιδαγωγός, εμπύχωσης ομάδων - ψυχοθεραπευτής ndi,
Πρ. αν. καθηγητής Παιδαγωγικής Σχολής Α.Π.Θ., Πρόεδρος Ινστιτούτου «Βιωματική παρέμβαση ndi»
bakirtzi@nured.auth.gr

Γιώργος Σλαυκίδης

Νηπιαγωγός, Med Ειδίκευσης στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, μέλος της Παιδαγωγικής Ομάδας
του ΚΠΕ Κορδελίου, εμπύχωσης ομάδων ndi, μέλος του Ινστιτούτου «Βιωματική παρέμβαση ndi»
gslafkidis@gmail.com

Στο άρθρο αυτό γίνεται κατ' αρχάς μια αναφορά στον όρο «εμπύχωση» και στις θεωρητικές σχολές σκέψης για την Εμπύχωση των Ομάδων. Παρουσιάζονται οι βασικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις στο θέμα, αναλύονται οι επαγγελματικές κατευθύνσεις αλλά και οι συναφείς παρερμηνείες στην έννοια της εμπύχωσης όταν αυτή εντάσσεται στην πράξη σε ένα σύνθητες δασκαλοκεντρικό και κατευθυντικό πλαίσιο. Ακολουθούν οι, διαμετρικά αντίθετες με το προαναφερθέν πλαίσιο, βασικές παραδοχές της Παιδαγωγικής Επιστήμης και της Κοινωνικής Ψυχολογίας. Τέλος παρουσιάζονται συνοπτικά οι κυριότερες μέθοδοι και τεχνικές που χρησιμοποιούνται στην Εμπύχωση Ομάδων και αποσκοπούν στην προσωπική ανάπτυξη, βιωματική μάθηση και διευκόλυνση της ικανοποιητικής βίωσης της ζωής των ανθρώπων, σε όλους τους τομείς.

Λέξεις-κλειδιά: Εμπύχωση Ομάδων, παρερμηνείες στην έννοια της εμπύχωσης.

Group animation and its implementation

Kostas Bakirtzis

Clinical and Social Psychologist, Psychotherapistndi,
Former Associate Professor, A.U.Th., President of the Institut “experiential intervention ndi”
bakirtzi@nured.auth.gr

Giorgos Slafkidis

Preschool educator, group facilitator, member of the Institut “experiential intervention ndi”
gslafkidis@gmail.com

This article first makes a reference to the term “animation” and the theoretical think-tanks for the Group Animation. It presents the basic methodological approaches to the subject and analyzes the professional directions and the related misconceptions in the concept of animation when in practice it is implemented in a usual teacher-centered and directional framework. Then it presents the diametrically opposed to the above mentioned framework, basic assumptions of Pedagogical Science and Social Psychology. Finally, are presented briefly the main methods and techniques used in the Group Animation aiming at personal development, experiential learning and facilitating the satisfactory life experience of people, in all areas.

Keywords: Group Animation, misconceptions in the concept of animation

Ο όρος: «Εμπύχωση των Ομάδων» και οι θεωρητικές αναφορές του

Οι όροι «Εμπύχωση-Εμπυχωτής» χρησιμοποιούνται ευρύτατα στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες, κυρίως από εκπαιδευτικούς και όσους ασχολούνται με ομάδες εκπαίδευσης παιδιών και ενηλίκων στην επιμόρφωση, διά βίου μάθηση, προσωπική ανάπτυξη και ψυχοθεραπεία, αλλά και από όσους ασχολούνται με δραστηριότητες κάθε τύπου, καλλιτεχνικές (θεάτρου, μουσικής, τραγουδιού, χορού, κ.ά.), πολιτιστικές, αθλητικές, τουριστικές, διασκέδασης, κ.ά. Η κοινωνία μας κατακλύζεται όλο και περισσότερο από εμπυχωτές και εμπυχωτρίες κάθε τύπου. Θεσμοί και δραστηριότητες που απευθύνονται σε παιδιά ή σε ενήλικες και θέλουν να είναι σύγχρονοι και ενημερωμένοι, δεν παραλείπουν να χρησιμοποιούν και να αναφέρονται στην εμπύχωση, ως μια λέξη που μεταμορφώνει την προοπτική και τον αντίκτυπο μιας δράσης στα μάτια του ευρύτερου ή του πιο εξειδικευμένου κοινού.

Ο όρος Εμπύχωση προέρχεται από το γαλλικό *Animation*: «*action de mettre de la vivacité dans quelque un ou quelque chose*» (ενέργεια που δίνει ζωτικότητα σε κάποιον ή κάτι). Συνδέεται με έννοιες όπως αυτή του *διευκολυντή* (*facilitateur*), *συνοδού* (*moniteur*), *σύμβουλου* (*conseilleur*), *συντονιστή* (*coordinateur*), δίχως να είναι ακριβώς συνώνυμα, αποδίδοντας μερικά τον όρο *εμπυχωτής* και προσανατολίζοντας τον σε επιμέρους λειτουργίες του.

Στα αγγλικά, δυστυχώς, χρησιμοποιείται πολύ περιορισμένα ο όρος *animator* με τις παραπάνω έννοιες. Στη θέση του χρησιμοποιείται το *facilitator*. Χρησιμοποιούνται επίσης το *leader*, *counselor*, *coordinator*, *guide*, *coach*, με λιγότερο ή περισσότερο διαφορετικά περιεχόμενα και φιλοσοφία.

Στα ελληνικά αποδίδεται ως «*δίνω ψυχή σε κάτι άψυχο, το καθιστώ έμψυχο, του δίνω ζωή*». Μεταφορικά: «*δίνω ψυχική δύναμη, θάρρος, κουράγιο ή αυτοπεποίθηση σε κάποιον*». «*Ενισχύω το ψυχικό σθένος, τις ψυχικές δυνάμεις, Εμπνέω σε κάποιον θάρρος, αυτοπεποίθηση, Ενθαρρύνω*» (Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, 2009). «*Ενισχύω ψυχικά, παρέχω υποστήριξη και συμπαράσταση, εμπνέω πίστη και αυτοπεποίθηση. Συν.: Ενθαρρύνω, ενισχύω, υποστηρίζω, συμπαραστέκομαι, εγκαρδιώνω*» (Μπαμπινιώτης, 2012).

Μέσα από σειρά ερευνών και εφαρμογών, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η *Εμπύχωση* στο πεδίο της Κοινωνικής Ψυχολογίας και της Δυναμικής των Ομάδων ορίζεται ως: *Διευκόλυνση της ομάδας να θέσει στόχους (που την ενδιαφέρουν) και να ενεργοποιηθεί για την επίτευξή τους*. Ο χαρακτήρας της *διευκόλυνσης* είναι πρωταρχικός: ακούμε ενεργά, προτείνουμε, συνοδεύουμε, συνεργαζόμαστε. Είναι πολύ σημαντικό να διευκρινιστεί ότι στους ανωτέρω ορισμούς δεν βρίσκουμε τις λειτουργίες του *συμπαρασύρω*, *υποκαθιστώ*, *κατευθύνω*, *καθοδηγώ*, και αυτονόητα βέβαια απορρίπτεται η επιβολή και ο καταναγκασμός. Αυτό θα σχολιασθεί εκτενώς στη συνέχεια γιατί συνιστά ισχυρό σημείο παρεκκλίσεων σχετικά με τη μεθοδολογία των εφαρμογών στην πράξη της εμπύχωσης.

Το θέμα μας, πέρα από τη λεξικογραφική διασαφήνιση του όρου *Εμπύχωση*, είναι σε τι φιλοσοφία, αντιλήψεις, στάσεις και μεθόδους παραπέμπει. Είναι αλήθεια ότι παραπέμπει σε πολλά πράγματα που έχουν κοινή αρχή, τα οποία ωστόσο γρήγορα αποκλίνουν μεταξύ τους για να καταλήξουν σε συχνά αντιδιαμετρικά αποτελέσματα. Η κοινή αρχή βρίσκεται στο ότι η εμπύχωση και οι εμπυχωτές/τριες απευθύνονται κυρίως σε ομάδες ανθρώπων (θα μπορούσε να είναι και ένας μόνο) επιδιώκοντας την

ενεργοποίηση, τη συμμετοχή και συνοχή, τη συνεργασία μεταξύ τους. Απώτερος στόχος των εμφυχωτών/τριών, ανάλογα με την περίπτωση, είναι η μάθηση-εκπαίδευση, η παραγωγή ενός έργου, η διασκέδαση, η προσωπική ανάπτυξη ή η ψυχοθεραπεία. Υπάρχουν βέβαια και άλλες παράμετροι που επηρεάζουν τη λειτουργίες της εμφύχωσης, θεωρητικές, μεθοδολογικές, όπως και επαγγελματικές σκοπιμότητες.

Πολύ συνοπτικά, οι βασικές θεωρητικές αναφορές της εμφύχωσης πηγάζουν από φιλοσόφους, ερευνητές, σχολές σκέψης, που καταλήγουν να διαμορφώσουν προοδευτικά τις *Επιστήμες της Παιδείας* και την *Κοινωνική Ψυχολογία*, ιδιαίτερα τον κλάδο της *Δυναμικής των Ομάδων* (Ναυρίδης, 1994, 2005· Μπακιρτζής 1996, 2002· Γεώργας, 1985):

- Σωκράτης, Rabelais, Montaigne, Comenius, Rousseau, Pestalozzi.
- Μεγάλοι παιδαγωγοί: (Dewey, Montessori, Decroly, Claparède, κ.ά).
- Ριζοσπάστες παιδαγωγοί (Tolstoi, Ferrer, Neil, Korczak, Freire, Illitch, Freinet) και κινήματα (Wandervogel, σχολεία του Αμβούργου, Θεσμική Παιδαγωγική, σχολεία Reggio Emilia, κ.ά.).
- Φαινομενολογία-Υπαρξισμός (Husserl, Sartre, Merleau-Ponty, κ.ά.).
- Kurt Lewin, (Μορφές ηγεσίας, Δυναμική των Ομάδων, Training Group).
- Jacob Moreno, (Ψυχόγραμμα-Κοινωνιομετρία). (Moreno, 1933).
- Carl Rogers, (Συμβουλευτική, Encounter Group, Ενεργός ακρόαση, Ενσυναίσθηση, Γνησιότητα, Ανεπιφύλακτη αποδοχή).
- W.R.Bion, S.H.Foulkes, (Tavistock Institut, Ομαδική Ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία) (Foulkes, 1964 · Bion, 1961).
- Georges Lapassade, Michel Lobrot, (Θεσμική και Προσωπική εμπλοκή-παρέμβαση).
- Θεωρίες και κινήματα αυτοδιαχείρισης-αυτοβοήθειας.

Από τις ανωτέρω αναφορές μπορούμε να διακρίνουμε τρεις θεωρητικές κατευθύνσεις ως προς τις οποίες μπορούμε να τοποθετήσουμε την Εμφύχωση και τις λειτουργίες της:

1. Συμπεριφορική-Δασκαλοκεντρική (Κατευθυντική, Μηχανιστική)
2. Εξελικτική -Ψυχαναλυτική (Μαθητοκεντρική, Ερμηνευτική, Στρουκτουραλιστική).
3. Φαινομενολογική-Υπαρξιστική (Κονστρουκτιβιστική, Αλληλεπιδραστική, Επικοινωνιακή, μη Κατευθυντική).

Μεθοδολογικές κατευθύνσεις της Εμφύχωσης Ομάδων

Οι μέθοδοι Εμφύχωσης που χρησιμοποιούνται συνδέονται με τις ανωτέρω θεωρητικές κατευθύνσεις δίχως να προκύπτουν άμεσα από αυτές. Για αυτό τον λόγο παρατηρούνται αλληλοεπικαλύψεις. Εκείνο που διαφέρει είναι η φιλοσοφία και η αντίληψη σχετικά με τον τρόπο εφαρμογής μεθόδων και τεχνικών που σε μεγάλο βαθμό είναι κοινές:

Η 1η κατεύθυνση ακολουθεί την παραδοσιακή δασκαλοκεντρική οπτική, την από καθέδρας διδασκαλία και την τιμωρητική αξιολόγηση (επιβράβευση-τιμωρία,

βαθμολογία). Φυσικά εδώ δεν μιλούμε για εμπύχωση αλλά για επιβολή, με λίγες περιπτώσεις πεφωτισμένης δεσποτείας που χρησιμοποιούνται ως άλλοθι για την εφαρμογή της οπτικής αυτής.

Η 2η κατεύθυνση ακολουθεί την, μέσω συστηματικής παρατήρησης, διατυπωμένη εξελικτική και κοινή για όλους, πορεία μάθησης και ανάπτυξης παιδιών ή ενηλίκων. Η παρεμβάσεις του περιβάλλοντος δεν μπορούν παρά να κινηθούν στο πλαίσιο αυτής της προδιαγεγραμμένης πορείας και δομής του ψυχικού κόσμου, νοητικού και συναισθηματικού (S.Freud/J.Piaget).

Η 3η κατεύθυνση ακολουθεί μια μη προδιαγεγραμμένη προσωπική ή ομαδική πορεία μάθησης και ανάπτυξης σε συνάρτηση με την αλληλεπίδραση των προσωπικών χαρακτηριστικών που διαμορφώνονται στη διάρκεια της ζωής σε συνέργεια με το κοινωνικό περιβάλλον (Dewey, 1998/38), (Lewin, 1959), (Bruner, 1996), (Vygotsky, 1978), (Lobrot, 1992).

Αναλυτικότερα:

Στην 1η κατεύθυνση η εμπύχωση αποκλείεται εξ αρχής, λόγω του ότι η πρωτοβουλία δίδεται αποκλειστικά στον υπεύθυνο ενήλικα-δάσκαλο, με νοοτροπίες και στερεότυπα του εγκατεστημένου κοινωνικο-πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Στην 2η και στην 3η κατεύθυνση, που θα μπορούσαμε να τις χαρακτηρίσουμε και ως ψυχο-δυναμικές, η Εμπύχωση αποκτά σημαντική θέση. Ανάλογα με τις εσωτερικές ανάγκες της κάθε κατεύθυνσης, επιστημολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές, οι διάφορες λειτουργίες της εμπύχωσης αποκτούν μικρότερη ή μεγαλύτερη σημασία και προσανατολισμό. Μπορούμε εδώ να διακρίνουμε τις βασικότερες:

- Αποκλείεται η άσκηση εξουσίας, η επιβολή και ο καταναγκασμός.
- Αποκλείεται η υποκατάσταση του υποκειμένου και η παραγωγή έργου και ενεργειών που το αφορούν, ερήμην της συμφωνίας και της συμμετοχής του στις αποφάσεις και στην επεξεργασία τους.
- Οποιαδήποτε δραστηριότητα πηγάζει και λειτουργεί μέσα από την επιθυμία των συμμετεχόντων και σε συμφωνία μαζί τους.
- Επιβάλλεται η ακρόαση του κάθε υποκειμένου, των επιθυμιών και ενδιαφερόντων του, όπως και η συνοδεία του από τον εμπυχωτή, στις επιλογές του και στην υλοποίησή τους.
- Η πρωτοβουλία ανήκει στο υποκείμενο και όχι στον παρεμβαίνοντα.

Ειδικότερα στη 2η κατεύθυνση:

- Οι σκέψεις, οι φόβοι, οι επιθυμίες, οι αποφάσεις και οι ενέργειες του υποκειμένου (ατομικά και ομαδικά) συνοδεύονται και κατανοούνται-αναλύονται-ερμηνεύονται σε συνεργασία με τον παρεμβαίνοντα, στο πλαίσιο προϋπάρχουσας πορείας εξέλιξης, δομής και οικονομίας του ψυχικού κόσμου.
- Η συναισθηματική εμπλοκή του εμπυχωτή-παρεμβαίνοντα και των υποκειμένων οφείλει να επιλυθεί-ξεπερασθεί (μεταβίβαση-αντιμεταβίβαση). Η πραξιακή εμπλοκή αποκλείεται.

Στην 3η κατεύθυνση:

- Οι σκέψεις, οι φόβοι, οι επιθυμίες, οι αποφάσεις και οι ενέργειες του υποκειμένου (ατομικά και ομαδικά) κατανοούνται και αναλύονται από κοινού

στο πλαίσιο της «εδώ και τώρα» κατάστασης που βιώνεται με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των προσώπων και του περιβάλλοντος, δίχως αναφορές σε προϋπάρχουσες δομές και πορεία εξέλιξης.

- Η συναισθηματική εμπλοκή του Εμπυχωτή κινείται από την πλήρη απουσία (Lewin, 1959· Bradford, Gibb & Benne, 1964) μέχρι την πλήρη συναισθηματική παρουσία με ενσυναίσθηση, γνησιότητα και ανεπιφύλακτα θετική αποδοχή (Rogers, 2006/1961, 1991/1970).
- Η παρέμβαση-εμπλοκή του Εμπυχωτή, ακόμη και στην πράξη, για την επίτευξη του έργου που ενδιαφέρει τους συμμετέχοντες, είναι δυνατόν να συμβεί και μάλιστα θεωρείται πολλές φορές απαραίτητη για τη συνοδεία και τη διευκόλυνση της κινητοποίησης των συμμετεχόντων (M.Lobrot/Μη Κατευθυντική Παρεμβατικότητα), (K.Lewin/Δημοκρατικό Κλίμα). Ιδιαίτερα σε αυτή την περίπτωση ισχύει το τρίπτυχο *Ακούω-Προτείνω-Συνοδεύω, με Ενσυναίσθηση-Γνησιότητα-Ανεπιφύλακτα θετική αποδοχή* (Μπακιρτζής, 2002).
- Γίνεται διάκριση μεταξύ *Επιβολής* και *Επιρροής*. Η Επιβολή παραπέμπει στην κατευθυντικότητα και στην εξουσία, που φυσικά απορρίπτονται ως χαρακτηριστικά της εμπύχωσης. Αντίθετα η Επιρροή παραπέμπει στην αυθεντία, με την έννοια της πηγής γνώσης και πληροφόρησης, που φυσικά γίνεται αποδεκτή και χαρακτηρίζει την παρεμβατική αλλά μη-κατευθυντική εμπύχωση (Lobrot, 1983, 2015· Μπακιρτζής, 2002).

Επαγγελματικές κατευθύνσεις και παρανοήσεις στην έννοια της Εμπύχωσης

Η ιδιότητα ή το επάγγελμα του εμπυχωτή όπως τείνει να καθιερωθεί, αφορά εκπαιδευτικούς, επιμορφωτές-εκπαιδευτές, συμβούλους κάθε είδους, ψυχοθεραπευτές, υπευθύνους ομάδων δημιουργικής απασχόλησης, κατασκηνώσεων, ελεύθερου χρόνου, τουρισμού, θεάτρου, καλών τεχνών, προπονητές, διασκεδαστές, εμπυχωτές για γιορτές, παιδικά πάρτυ, κ.ά.

Είναι ενδιαφέρον να επιμείνουμε στην επαγγελματική παράμετρο. Η ιδιότητα του εμπυχωτή χαρακτηρίζει δύο κατηγορίες επαγγελματιών ή γενικότερα στάσεων:

α. Εμπυχωτές καθ' αυτοί, που αποσκοπούν στο να εμπυχώσουν ομάδες δίχως να στοχεύουν παράλληλα κάτι άλλο, όπως οι διασκεδαστές, οι εμπυχωτές ελεύθερου χρόνου, κ.ά. Τα αποτελέσματα της δράσης τους οφείλουν να είναι άμεσα, να αναγνωρίζονται και να επιδοκιμάζονται, με κριτήριο την άμεση ικανοποίηση των συμμετεχόντων στο να διασκεδάσουν, να ενεργοποιηθούν ή να χαλαρώσουν, να επικοινωνήσουν, κλπ.

β. Εμπυχωτές που λειτουργούν παράλληλα και με μια άλλη ιδιότητα-δραστηριότητα, που στοχεύει τη μάθηση-εκπαίδευση ή την παραγωγή έργου, όπως οι εκπαιδευτικοί, οι ψυχοθεραπευτές, οι υπεύθυνοι ομάδων καλλιτεχνικών, εργασιακών, θεατρικών, αθλητικών, κ.ά. Τα αποτελέσματα της δράσης τους δεν αναγνωρίζονται αποκλειστικά ως αποτελέσματα της εμπύχωσης. Η λειτουργία του εμπυχωτή συμπλέκεται με την λειτουργία του ειδικού ενός συγκεκριμένου αντικειμένου-δραστηριότητας. Ένας εκπαιδευτικός, για παράδειγμα, λειτουργεί παράλληλα και ως εμπυχωτής. Η ποιότητα και τα αποτελέσματα της μιας λειτουργίας δεν διαχωρίζονται σαφώς από την άλλη, στις περισσότερες των περιπτώσεων. Σε αυτή την δεύτερη

κατηγορία, τις τελευταίες δεκαετίες όλο και περισσότερο η ιδιότητα του ειδικού συγκεκριμένου αντικειμένου συνοδεύεται και από την ιδιότητα του εμπυχωτή. Για παράδειγμα ο όρος *Δάσκαλος- Εμπυχωτής* έχει ήδη εισαχθεί και έχει αναλυθεί η σημασία του (Μπακιρτζής, 2010).

Η επαγγελματική παράμετρος επηρεάζει συχνά καθοριστικά την επιλογή των θεωρητικών και μεθοδολογικών αναφορών, τη φιλοσοφία, τις στάσεις, τις αντιλήψεις και τελικά την επιλογή των μεθόδων-τεχνικών που χρησιμοποιούνται, ιδιαίτερα σε αυτούς που επιδιώκουν άμεσα και προφανή αποτελέσματα στο έργο τους, όπως πολλοί εκπαιδευτικοί, διασκεδαστές, κ.ά. Επιδιώκουν δηλαδή πρωταρχικά να επιτύχουν οι μαθητές τους π.χ. σε εξετάσεις ή να διασκεδάσουν τα παιδιά, ώστε να τρέξουν, να γελάσουν, να ενεργοποιηθούν και έτσι να ικανοποιηθούν τα ίδια και οι γονείς τους. Οι επαγγελματίες «εμπυχωτές» έτσι μετατρέπονται από τη μια σε προπονητές πρωταθλητών για τους λιγότερους και φόβητρα για τους περισσότερους, όπως οι εκπαιδευτικοί, και από την άλλη, σε αστέρες του θεάματος που σαγηνεύουν τα πλήθη (διασκεδαστές). Η δική τους πρωτοβουλία και ενεργοποίηση είναι απαραίτητη και μάλιστα σε όλη τη διάρκεια της «προπόνησης» ή της «παράστασης». Οφείλουν να βρίσκονται συνεχώς στο κέντρο και να συμπαρασύρουν το κοινό τους. Το πρόβλημα σε αυτές τις περιπτώσεις «εμπύχωσης», που είναι και οι περισσότερες, είναι ότι οι στάσεις και οι αντιλήψεις, η μεθοδολογία και οι πρακτικές που υιοθετούνται εντάσσονται στην κατηγορία της δασκαλοκεντρικής, κατευθυντικής παιδαγωγικής, που θεωρητικά απορρίπτεται όχι μόνο από το σύνολο της παιδαγωγικής επιστήμης (Φράγκος, 1984), αλλά και από τους ίδιους τους «εμπυχωτές» που στην πράξη ωστόσο υιοθετούν την στάση αυτή. Πολλοί επιχειρούν, μη ηθελήμενα βέβαια, να καλύψουν αυτή την αυταρχική τους παιδαγωγική με τον ακαδημαϊσμό, πατερναλισμό και διδακτισμό που υιοθετούν. Αδυνατούν να εμπιστευθούν στην πράξη τον αυθορμητισμό και την δημιουργικότητα των μελών της ομάδας τους, τη σχέση επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης μαζί τους, τα ενδιαφέροντα και τη δίψα τους για μάθηση. Θεωρούν δυστυχώς, λόγω της θεσμικής και κυρίαρχης θέσης, γνώσης, αυθεντίας και ευθύνης που αυτό συνεπάγεται, ότι οι ίδιοι είναι οι κύρια, αν όχι και αποκλειστικά, ικανοί και υπεύθυνοι να αποφασίζουν για το περιεχόμενο του προγράμματος και να κατευθύνουν για την άμεση ή έμμεση εφαρμογή-υλοποίησή του.

Η εκμάθηση και η τήρηση των ορίων και του νόμου, η κοινωνικοποίηση-προστασία έναντι των ζωοδών-καταστροφικών παρορμήσεων των παιδιών, σύμφωνα με ξεπερασμένες από τη σύγχρονη ψυχολογία αντιλήψεις, οφείλει να επιτευχθεί-επιβληθεί το γρηγορότερο. Οι θεωρητικές και κλινικές αναφορές δεν λείπουν για την κατανόηση των αντιλήψεων αυτών που χαρακτηρίζονται ως μηχανισμοί υπεράμυνας, τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, απέναντι στη δημιουργικότητα και τη διαφορετικότητα των παιδιών και των νέων, όπως και του καθενός/μιάς που δεν εντάσσεται στο σύστημα αξιών και συμπεριφορών που επικρατεί (ανάπηροι, παιδιά, γυναίκες, έγχρωμοι, πρόσφυγες, διαφορετικής κοινωνικής ταυτότητας φύλου, κ.ά.) και που αυτοσυντηρείται στερεοτυπικά, οδηγούμενο έτσι αναπόφευκτα στην κατάρρευσή του (Lewin, 1935, 1951, 1959 · Lobrot, 1973, 1983, 2018).

Αυτό τι σημαίνει στην πράξη; Ας πάρουμε το παράδειγμα των εκπαιδευτικών. Η μεθοδολογία που υιοθετούν πολλοί στην πράξη παρ' όλες τις αντίθετες στη θεωρία τους απόψεις είναι η δασκαλοκεντρική/κατευθυντική, εκτός φωτεινών εξαιρέσεων.

Επικεντρώνονται κύρια αν όχι αποκλειστικά στο γνωστικό αντικείμενο, ή τον όποιο στόχο τους, αφήνοντας ουσιαστικά εκτός διαδικασίας όσους δεν μπορούν να παρακολουθήσουν τους εντατικούς ρυθμούς που απαιτούν. Με τον ίδιο τρόπο τελικά και οι διασκεδαστές, επιδιώκουν άμεσα και εντυπωσιακά αποτελέσματα ενεργοποίησης των ικανών παιδιών σε παιδικά πάρτυ, σχολικές γιορτές, κατασκηνωτικές δράσεις, δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, κ.ά. Αναλαμβάνουν αυτεπάγγελτα ηγετικό ρόλο στοχεύοντας να ενεργοποιήσουν τα παιδιά μέσα από τη δική τους προσωπική ενεργοποίηση και τη συνεχή τους παρουσία στη σκηνή, στο κέντρο του κύκλου ή στην εξέδρα. Ειδικά οι εμφυχωτές-διασκεδαστές δίνουν συνεχώς οδηγίες, επιβραβεύσεις ή παρατηρήσεις, συχνά με μέσα όπως το μικρόφωνο, δυνατά ηχεία, σλάιτς, μουσική, συνεργάτες πίσω από την σκηνή και βοηθούς «ξεσηκωτές», ενώ βρίσκονται υπερυψωμένοι για να φαίνονται όταν μιλούν, κινούνται, χορεύουν ή τραγουδούν. Επιδιώκουν τον συνεχή έλεγχο της κατάστασης και της προσοχής του κοινού. Αν είναι πειστικοί, αεικίνητοι και χαρισματικοί, όλοι τους ακολουθούν, τους μιμούνται και έτσι τραγουδούν, διασκεδάζουν, μπαίνουν συχνά σε τρομερή διέγερση με την προσοχή τους τεταμένη προς το κεντρικό πρόσωπο. Γίνονται οι ίδιοι οι διασκεδαστές θέαμα, μέσα σε μια *Κοινωνία του Θεάματος*. Όσο περισσότερο αυτό ικανοποιεί τους ίδιους, ακόμη και ναρκισσιστικά, τόσο πασχίζουν για να έχουν αποτελέσματα, να ικανοποιήσουν τα παιδιά όπως και τους γονείς-συνοδούς τους, που οδηγούνται στο να χειροκροτούν, να θαυμάζουν και να λατρεύουν τους διασκεδαστές τους, όπως συμβαίνει με όλους τους σταρ που απευθύνονται σε παιδιά και ενήλικες.

Παιδαγωγική Επιστήμη, Κοινωνική Ψυχολογία και Εμφύχωση

Τα παραπάνω συνιστούν μια εντελώς παρεξηγημένη αντίληψη της Εμφύχωσης. Πρόκειται για *Αυταρχική παιδαγωγική στάση, κλίμα ή μορφή ηγεσίας*, όπως είπαμε, σύμφωνα με τις γνωστές έρευνες του Kurt Lewin (*Αυταρχικό, Δημοκρατικό και Laissez-faire κλίμα-leadership*). Με τον όρο *Αυταρχικός* δεν εννοούμε τον ηγέτη που φέρεται άσχημα στα παιδιά και τα καταπιέζει, αλλά αυτόν που αποφασίζει και προγραμματίζει ο ίδιος για το τι θα κάνουν τα παιδιά, δίχως να συνεργασθεί προηγουμένως μαζί τους και να συναποφασίσουν μαζί όπως κάνει ο *Δημοκρατικός* ηγέτης. Δείχθηκε σαφέστατα ότι η αυταρχική μορφή ηγεσίας οδηγεί σε εκνευρισμό και επιθετικότητα των παιδιών που στρέφεται προς τα πιο αδύναμα ψυχολογικά μέλη και στην εξάρτηση από τον ηγέτη. Δίχως την δική του παρουσία και επιβράβευση κάθε δραστηριότητα σταματά και κυριαρχεί η παθητικότητα ή η επιθετικότητα. Η προσοχή και η εύνοια του δασκάλου-ηγέτη τους είναι απαραίτητη για να κινητοποιηθούν και να δράσουν. Πρόκειται για «παιδαγωγική» διαμόρφωσης εξαρτημένων και υποταγμένων ανθρώπων με μειωμένη αυτοπεποίθηση και διάθεση αυτονομίας, συνεργατικότητας και κοινωνικότητας. Αντίθετα στο δημοκρατικό ύφος κυριαρχεί η συνεργασία και η ενεργητικότητα, ακόμη και δίχως την συνεχή παρουσία του ηγέτη.

Η Αυταρχική-Δασκαλοκεντρική-Κατευθυντική παιδαγωγική, καλά κρατεί στην πράξη στην υπηρεσία πανίσχυρων εγκατεστημένων στάσεων, αλλά και θεσμών όπως ο σχολικός, που επιδιώκει -με εξαίρεση ίσως την προσχολική αγωγή- άμεσα

μετρήσιμα αποτελέσματα και κατανάλωση πληροφόρησης, εις βάρος μιας ουσιαστικής μάθησης και ανάπτυξης που σέβεται τους ιδιαίτερους ρυθμούς ανάπτυξης του κάθε προσώπου, τις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντά του. Ακόμη και η διασκέδαση παιδιών και ενηλίκων, υποκύπτει σε καταναλωτισμό, χαμηλού κόστους και άμεσης απόδοσης. Η δυναμική των εξαρτήσεων κάθε είδους αρχίζει από την πιο μικρή ηλικία να μπαίνει σε λειτουργία με την προσφορά άμεσης και εύκολης ευχαρίστησης και ηδονής, ερήμην των ενδιαφερομένων.

Η εμπύχωση, έτσι όπως την αντιλαμβάνεται η Κοινωνική Ψυχολογία και η Παιδαγωγική, δεν συνιστά εργαλείο και μέθοδο παραγωγής και κατανάλωσης διασκέδασης, ούτε πληροφόρησης, κατάρτισης, χειρισμού δεξιοτήτων (νοητικών, κοινωνικών, τεχνικών), αλλά φιλοσοφία, στάση και αντίληψη προς την προσωπική ανάπτυξη, τη βιωματική μάθηση και τη διευκόλυνση βίωσης της ζωής σε όλους τους τομείς. Μ' αυτή την έννοια δεν αποσκοπεί πρωταρχικά και αποκλειστικά στην αύξηση της παραγωγής (γνωστικής, πολιτιστικής, κ.ά.) παρ' όλο που έχει τη δυνατότητα να το επιτύχει αποτελεσματικά αν η θέληση των υποκειμένων είναι αυτή. Αποσκοπεί κυρίως σε μία στάση ζωής που ικανοποιεί, αναπτύσσει και εμπλουτίζει ατομικά και κοινωνικά δημιουργώντας ένα κλίμα συνεργατικότητας, αυτοδιαχείρισης, αυτονομίας, δημοκρατικότητας, αλληλεπίδρασης, δημιουργικότητας, με ελευθερία, εμπιστοσύνη και ευθύνη απέναντι στον εαυτό και τους άλλους (Μπακιρτζής, 2010, 2002).

Οι κυριότερες μέθοδοι και τεχνικές που χρησιμοποιούνται για τον σκοπό αυτό στην Εμπύχωση, προερχόμενες και εμπνεόμενες από διάφορες σχολές και παραδόσεις, είναι:

- Μέθοδοι και τεχνικές γνωριμίας και πρώτης επαφής.
- Μέθοδοι και τεχνικές ανάδυσης και έκφρασης των επιθυμιών.
- Μέθοδοι αναγνώρισης φαινομένων της δυναμικής της ομάδας και διευκόλυνσης της ανάπτυξής της.
- Μέθοδοι και τεχνικές συνοδείας, ενεργού ακρόασης και επαναδιατύπωσης, με ενσυναίσθηση, γνησιότητα και ανεπιφύλακτα θετική αποδοχή.
- Ραϊχικές ψυχοσωματικές μέθοδοι και τεχνικές.
- Δραματοποίηση, Ψυχόδραμα, Κοινωνιόδραμα, Κοινωνιόγραμμα και παιχνίδια ρόλων.
- Μέθοδοι και πρακτικές από την Gestalt.
- Μέθοδοι και τεχνικές διευκόλυνσης της έκφρασης και της επικοινωνίας (αυτόματη-αυθόρμητη έκφραση στο γραπτό και προφορικό λόγο, την κίνηση, το χορό, την αισθητική έκφραση, art-therapy κ.ά.).
- Τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων.
- Τεχνικές χαλάρωσης-ενεργοποίησης.
- Τεχνικές φαντασίας και ζωντανού ονείρου.
- Αυθόρμητο θέατρο.
- Κατασκευή και χρήση μάσκας, τεχνικές κλόουν, θέατρο σκιών, μουσικοί αυτοσχεδιασμοί-παιχνίδια κ.ά.)
- Μέθοδοι και τεχνικές προερχόμενες από τις παραδόσεις των λαών.
- Μέθοδοι και τεχνικές προερχόμενες από την εμπειρία, δημιουργικότητα και εφευρετικότητα των εμπυχωτών και των συμμετεχόντων. (Αρχοντάκη, Φιλίππου, 2010)

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αρχοντάκη Ζ., & Φιλίππου Δ. (2010). *205 βιοματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Bion, W. R. (1961). *Experiences in groups*. London: Tavistock publications Ltd.
- Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bradford, L., Gibb, J., & Benne, K. (1964). *T-group theory and laboratory method*. NY: Wiley.
- Γεώργας, Δ. (1985). *Κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.
- Darwin, Ch. (1872). *The expression of the emotions in man and animals*. London: Muray.
- Descartes, R. (1649). *Le traité des passions*. Ανακτήθηκε από: https://fr.wikisource.org/wiki/Livre:Descartes_Les_Passions_de_1%Ε2%80%99%C3%A2me,_%C3%A9d._1649.djvu
- Dewey, J. (1998/38). *Experience and education: The 60th Anniversary*. W. Lafayette, Indiana: Kappa Delta Pi.
- Foulkes, S. H. (1964). *Therapeutic group analysis*. London: Allen & Urwin.
- Freud, S. (2005/1915). *Μεταψυχολογικά κείμενα*. Αθήνα: Επίκουρος.
- Λεξικό της κοινής νεοελληνικής (2009). Συλλογικό έργο, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Εκδ. Πατάκη, Θεσσαλονίκη.
- Lewin, K. (1935). *A dynamic theory of personality*. NY: Mc Graw-Hill.
- Lewin, K. (1951). *Field theory in social science*. Harper and Row.
- Lewin, K. (1959). *Psychologie dynamique*. Paris: Puf. Lobrot, M. (2015). *Ζώντας μαζί*. Αθήνα: Αρμός.
- Lobrot, M. (1973). *Pour ou contre l'autorité*. Paris : Gauthier-Villars.
- Lobrot, M. (1983). *Les forces profondes du moi*. Paris :Economica.
- Lobrot, M. (1992). *A quoi sert l'école?* Paris: Armand Colin. Lobrot, M. (2018). *Από την ηδονή στην τρέλα* (Επιμ. Κ. Μπακιρτζής). Αθήνα: Αρμός.
- Moreno, J. L. (1933). *Who shall survive? Foundations of Sociometry*. NY: Bakon House.
- Μπακιρτζής, Κ. (1996). *Η δυναμική της αλληλεπίδρασης στην επικοινωνία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπακιρτζής, Κ. (2002). *Επικοινωνία και Αγωγή*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπακιρτζής, Κ. (2010). *Βιοματική μάθηση και εμπύχωση ή ο δάσκαλος-εμπυχωτής*. Μικρές ομάδες στην εκπαίδευση. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2012). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Εκδ. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Ναυρίδης, Κ. (1994). *Κλινική Κοινωνική Ψυχολογία*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Ναυρίδης, Κ. (2005). *Ψυχολογία των Ομάδων*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Rogers, C. (2006/1961). *Το γίνεσθαι του προσώπου*. Αθήνα: Έρευνητές.
- Rogers, C. (1991/1970). *Ομάδες συνάντησης*. Αθήνα: Δίοδος.
- Φράγκος, Χ. (1984). *Βασικές παιδαγωγικές θέσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press